

Yhteenveto

Syyttämättä jättäminen

Seuraamusluontoisen syyttämättä jättämisen käyttö on vähentynyt. Vuonna 1998 tehtiin 8 600 syyttämättäjättämiskäytäntöä ja vuosina 2003–2005 enää hieman runsaat 5 000. Vuonna 2006 syyttämättäjättämispäätösten määrä kohosi jälleen yli 6 000:n tapauksen. Yksittäisistä rikosryhmistä syyttämättä jättäminen on yleisintä työrikoksissa, pahoinpitelyissä, huumausaine- ja ympäristörikoksissa. Selvästi yleisimmät syyttämättä jättämisen perusteet olivat vähäisyys- (38 %) ja kohtuusperuste (33 %) vuonna 2006.

Prosessuaalinen syyttämättä jättäminen on jonkun verran lisääntynyt kuluvan vuosikymmen aikana. Prosessuaalisia syyttämättäjättämispäätöksiä tehtiin vuonna 2005 kaikkiaan noin 17 700. Yleisin syyttämättäjättämisperuste oli näytön puuttuminen. Tätä perustetta käytettiin 16 943 kertaa (84 %) vuonna 2006.

Eri rangaistuslajien käyttö

Yleistä. Vuonna 2005 yleisissä alioikeuksissa syytettiin rikoksesta yhteensä 73 124 henkilöä. Näistä todettiin syylliseksi 68 583 ja tuomittiin rangaistukseen 67 557. Oikeudenkäynnissä tuomituille vuonna 2005 määrättyistä rangaistuksista valtaosa (56,7 %) oli sakkorangaistuksia. Ehdottoman vankeusrangaistuksen sai 12,3 % (8 313 henkilöä) tuomituista ja ehdollisen vankeusrangaistuksen 23,3 % (15 557) tuomituista. Yhdyskuntapalvelun osuus oli 5,0 % (3 370 tapaus). Rangaistusmääräys- ja rikesakot (yhteensä 348 449) kattavat 84 % kaikista seuraamuksista.

Ehdoton vankeusrangaistus. Ehdottomien vankeusrangaistusten (vankilarangaistusten) keskipituus oli vuonna 2005 7,2 kuukautta ja ehdollisten 3,3 kuukautta. Ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituus ja tuomioiden lukumäärät ovat kasvaneet. Vuonna 1998 vankilarangaistusten keskipituus oli 7,3 kuukautta ja rangaistuksia määrättiin 6 405 kpl. Vuonna 2005 rangaistusten keskipituus oli 8,8 kuukautta ja rangaistuksia määrättiin 8 287 kpl. Tuomittujen vankilavuosien kokonaismäärä on kasvanut 8 vuodessa 56 %.

Ehdollinen vankeusrangaistus. 57 % vankeusrangaistuksista (ml. yhdyskuntapalvelu) määrätään ehdollisena. Useampaan kuin joka toiseen (57 %) ehdolliseen vankeusrangaistukseen liitetään tehosteeksi oheissakko. Mahdollisuutta liittää yhden vuoden ylittävän ehdollisen vankeusrangaistuksen tehosteeksi yhdyskuntapalvelu käytettiin kaikkiaan 111 kertaa, eli noin viidenneksessä tapauksista, joissa tuomittiin yli vuosi ehdollista vankeutta.

Yhdyskuntapalvelu. Vuonna 2005 tuomioistuimissa langetettiin 3 370 yhdyskuntapalvelurangaistusta, mikä oli 35 % muuntokelpoisista vankeusrangaistuksista. Yhdyskuntapalvelun käyttöaste on jyrkän laskun jälkeen pysynyt melko tasaisena. Vuonna 1998 tuomittuja rangaistuksia oli 3 957, mikä vastasi 43 % muuntokelpoisista vankeusrangaistuksista. Rangaistuksen käyttöaste on suurin rattijuopumusrikoksissa (noin 50 %). Yli puolet (60 %) yhdyskuntapalvelutuomioista määrätään rattijuopumuksesta.

Päiväsakot. Varsinaisessa oikeudenkäynnissä tuomittujen päiväsakkojen lukumäärän keskiarvo oli vuonna 2005 36 päiväsakkoa. Vuoden 1999 sakkouudistus korotti sakkojen rahamääriä. Liikenne rikoksista langetettujen kaikkien sakkojen keskimääräinen kokonaisrahamäärä nousi 31 % ja muiden sakkojen 25 %. Minimipäiväsakkoja oli vuoden 2005 oikeudenkäyntisakoista 63 % ja rangaistusmääräysmenettelysakoista 49 %.

Väestön sakkojärjestelmää ja liikennesakkoja koskevia käsityksiä mittaava haastattelututkimus osoitti, että yleisö on varsin tyytyväinen päiväsakkojärjestelmään ja liikenne rikosten seuraamusjärjestelmään. Liikennesakkoja piti oikeuden mukaisena 60 prosenttia vastaajista. Liian lieviksi sakot arvioi 14 ja liian ankariksi 17 prosenttia haastatelluista. Vuoden 1999 sakkouudistus ei juurikaan muuttanut käsityksiä.

Tuomitsematta jättäminen. Seuraamusluonteisia tuomitsematta jättämisistä oli vuonna 2005 yhteensä 779. Tuomitsematta jättäminen on 1990-luvulla vähentynyt lähes kolmannekseen aiemmasta ja pysynyt sen jälkeen suunnilleen samalla tasolla.

Rangaistuksen määräämisperusteet

Mittaamisperusteiden soveltaminen. Yleisistä vähentämisperusteista käytännössä merkityksellisin on nuoruus: 4 269 tapausta eli 6,2 % kaikista oikeudenkäynnissä tuomituista päärikostuomioista vuonna 2005. Rikoslain 6 luvun lieventämisperusteiden käyttökertoja kirjattiin 171 vuonna 2005. Näistä selvästi käytetyin oli rikoksen selvittämisen edistäminen (118 tapausta). Muita perusteita tunnutaan käytettävän vain satunnaisesti. Lain koventamisperusteita sovellettiin 2 269 tapauksessa (3,3 %). Käytännössä kyse on uusimissäännöksen soveltamisesta.

Syyntakeettomuus ja mielentila. Oikeusturvakeskuksen lausunnoissa vuonna 2006 tutkituista 28 (21 %) arvioitiin syyntakeettomaksi, 19 (14 %) alentuneesti syyntakeiseksi ja 85 (63 %) olivat arvion mukaan toimineet täydessä ymmärryksessä. 1990-luvun jälkipuoliskolla mielentilatutkimusten lukumäärä on laskenut aiemmasta 250–300:sta alle 200:n. Vuonna 2006 mielentilatutkimusten määrä (134) oli kaikkein alhaisin vuodesta 1980 lähtien. Samalla syyntakeisuusarvioinnit ovat kiristyneet. Erityisesti alentuneesti syyntakeisten kategoria on supistunut. Vuonna 1980 alentuneesti syyntakeisia oli kaksi kolmannesta tutkituista, vuonna 1990 puolet ja vuonna 2000 runsas viidennes. Vuonna 2005 alentuneesti syyntakeisia tutkituista oli 14 %.

Rangaistuskäytäntö rikoslajeittain

Murhasta määrätään ilman tapaukseen sovellettavia vähentämisperusteita elinkautinen vankeus. Vuonna 2005 murhasta päärikoksena tuomittuja oli 34. Näistä 28 tuomittiin vankeuteen elinkaudeksi ja 6 määräaikaiseen vankeusrangaistukseen. Täytetystä *taposta* tuomitaan 8,5–9 vuotta vankeutta. Keskirangaistus tapon yrityksestä on 3,5–4 vuotta vankeutta.

Kaksi kolmesta *tavallisesta pahoinpitelystä* tuomitaan sakkoon (keskiluku 36 päiväsakkoa). Vankeusrangaistukset liikkuvat 2–4 kuukauden vaiheilla. *Törkeästä pahoinpitelystä* määrätään vain vankeutta, joista yli puolet tuomitaan ehdottomana. Ehdottomien vankeusrangaistusten keskipituus on 1,5–2 vuoden paikkeilla, ehdollisten rangaistusten keskipituus hieman yli vuosi. Törkeän pahoinpitelyn rangaistustaso kohosi lokakuussa 2001 voimaan tulleen rikoslain uudistuksen jälkeen. Vuonna

2000 yksittäisrikoksesta määrätyn vankilarangaistuksen keskipituus oli 14 kuukautta, vuonna 2002 18 kuukautta ja vuonna 2005 20 kuukautta.

Raiskauksista tuomitaan pääsääntöisesti ehdottomaan vankeuteen (2/3 tapauksista). Keskirangaistus on hieman alle kaksi vuotta. Törkeästä raiskauksesta määrättiin kolme vankeusrangaistusta. Keskirangaistus oli 45 kuukautta. Pakottamisesta sukupuoliyhteyteen määrättiin keskimäärin 8 kuukautta vankeutta ehdollisena. Tapausten vähäisen lukumäärän vuoksi eri vuosien rangaistustilastoissa voi ilmetä melko suuriakin vuosittaisia vaihteluita.

Vajaa puolet *varkauden* perusmuodon mukaisista rikoksista tuomitaan sakkoon. Ehdottomaan vankeuteen tuomitaan yli viidennes (27 %; 15 % vuonna 2000). Keskirangaistusten pituus on 2–3 kuukautta. *Törkeästä varkaudesta* määrätään ehdotonta vankeutta noin 60 % tapauksista (40 % vuonna 2000). Yksittäisrikoksen keskirangaistus on 6–7 kuukautta. Kaikki tapaukset mukaan lukevan päärikosperusteisen tilaston keskirangaistukset ovat noin 1–4 kuukautta korkeammat. Pahoinpitelyrikosten ohella myös varkausrikosten rangaistustaso on noussut vuodesta 2000.

Ryöstön *perusmuodosta* tuomitaan keskimäärin 6–12 kuukautta vankeutta. Näistä puolet on ehdottomia pituudeltaan noin 10–12 kuukautta, ja puolet ehdollisia noin 6–8 kuukautta. *Törkeästä ryöstöstä* tuomitaan ehdotonta vankeutta. Keskirangaistus on hieman alle kolme vuotta vankeutta.

Tavallisesta rattijuopumuksesta (RL 23:3) sakko on nykyisin lähes yksinomainen rangaistus (96 %). *Törkeän rattijuopumuksen* (RL 23:4) normaali-rangaistuslaji (2/3) on 2–2,5 kuukauden mittainen ehdollinen vankeus. Viiteen kuudesta ehdollisesta vankeusrangaistuksesta liitetään tehosteeksi oheissakko. Ehdotonta vankeutta seuraa noin 15 prosentissa tapauksista. Yhdyskuntapalvelun osuus on samaa luokkaa.

Kaksi kolmesta *huumausainerikoksesta* tuomitaan sakkoon. Vankeusrangaistuksista vajaa puolet on ehdottomia (keskipituus 4–5 kk). *Törkeästä huumausainerikoksesta* tuomitaan pääsääntöisesti (80 %) ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Rangaistusten keskipituus on runsaat kolme vuotta. Vuonna 2001 lakiin otetusta uudesta huumausaineen käyttörikoksesta tuomitaan keskimäärin 15 päiväsakkoa.

Vankiluku ja vankeusrangaistuksen täytäntöönpano

Vankilukumäärä kääntyi kasvuun vuoden 1999 jälkeen. Kokonaisvankiluku oli 2 743 vuonna 1999 ja 3 888 vuonna 2006. Nousua oli kaikkiaan 42 %. Vankiluvun kasvu pysähtyi vuonna 2006 (vankiluku 3 778).

Eri vankiryhmistä kasvoivat eniten sakkovangit, tutkintavangit, elinkautisvangit ja ulkomaalaiset. Yksittäisistä rikosryhmistä ovat kasvattaneet osuuttaan eritoten huumausainerikoksista ja väkivaltarikoksista tuomitut vangit.

Elinkautisvankien määrä on kasvanut kymmenessä vuodessa yli kaksinkertaiseksi. Muutos on seurausta ennen kaikkea syyntakeisuusarviointien kiristymisestä. Myös vapautuneiden vankien laitoksessa suorittama aika on pidentynyt. Yli vuoden pituisten laitosaikojen osuus on lisääntynyt 10 vuodessa noin 18 prosentista 24 prosenttiin.